

Р. С. Коршикова, канд. екон. наук, доц.,
доцент кафедри обліку
підприємницької діяльності,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

НОВІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНЮВАННЯ ЧАСТКИ КАПІТАЛУ, ЩО НАЛЕЖИТЬ МЕНШОСТІ, У КОНСОЛІДОВАНОМУ БАЛАНСІ

АНОТАЦІЯ. У статті розглядаються питання, присвячені визначенню та методам оцінювання частки меншості як невід'ємного елемента консолідованих фінансових звітів, що передбачений П(С)БО України та Міжнародними стандартами фінансової звітності (МСФЗ).

КЛЮЧОВІ СЛОВА: об'єднання бізнесу, консолідований баланс, материнське підприємство, дочірнє підприємство, частка меншості.

АННОТАЦИЯ. В статье рассматриваются вопросы, посвященные определению и методам оценивания части меньшинства как неотъемлемого элемента консолидированных финансовых отчетов, предусмотренного П(С)БУ Украины и Международными стандартами финансовой отчетности (МСФО).

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: объединение бизнеса, консолидированный баланс, материнское предприятие, дочернее предприятие, часть меньшинства.

ABSTRACT. The article is devoted to the questions of minority's definition and valuation methods as an integral part of consolidated financial statements which is provided for NR(S)A of Ukraine and International Financial Reporting Standards (IFRS).

KEY WORDS: business combination, consolidated balance sheet, parent company, subsidiary company, minority.

Сучасні процеси, що відбуваються в економіці України, сприяють різноманітному за видами та формами об'єднанню господарюючих суб'єктів. Об'єднання підприємств та видів їх господарської діяльності можна розглядати як форму інтеграції господарської діяльності, яка досягається шляхом з'єднання окремих незалежних юридичних осіб та/або їх компонентів з метою створення нової економічної одиниці. Одним із наслідків об'єднання юридичних осіб є виникнення групи, яка може мати досить складну внутрішню організаційну структуру [1]. Проте за будь-яких умов до складу групи має увійти хоча б два підприємства, одне з яких вважатиметься материнським, а інше — дочірнім. Для чіткого управління групою та прийняття ефективних управлінських рішень усіма зацікавленими у її діяльності особами необхідна відповідним чином сформована фінансова інформація, яка подається у вигляді консолідованої фінансової звітності [2].

Проблемам методології формування консолідованих фінансових звітів присвячені чисельні роботи вітчизняних та зарубіжних авторів, серед яких слід окремо зазначити Р. Грачову, С. Голова, В. Костюченко, В. Онищенко, Г. Уманців та ін. Але внаслідок чергового перегляду вимог Міжнародних стандартів фінансової звітності (далі — МСФЗ) у 2008 р. суттєво змінилися підходи до оцінювання окремих показників консолідованого балансу групи, зокрема частки меншості. Водночас аналіз публікацій за зазначеною тематикою [3—5] дозволяє стверджувати, що зазначені зміни ще й досі не знайшли адекватного висвітлення ані у професійній бухгалтерській літературі, ані у нормативній базі України. Таким чином, вивчення розбіжностей у методах оцінки статей консолідованих фінансових звітів з метою їх подальшого усунення і зумовлює актуальність даного дослідження, оскільки завдання приведення вітчизняних облікових методів у відповідність до вимог МСФЗ передбачено Стратегією застосування міжнародних стандартів фінансової звітності в Україні від 24 жовтня 2007 р.

Одним із складників методу придбання, що відображається у консолідованих фінансових звітах групи окремим рядком, виступає частка меншості. Вона виникає у разі, коли материнське підприємство володіє менше ніж 100 % корпоративних прав (простих акцій з правом голосу, часток у капіталі) дочірнього підприємства. Згідно з Положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку України [5], частка меншості — це частина чистого прибутку (збитку) та чистих активів дочірнього підприємства, яка не належить материнському підприємству прямо або через інші дочірні підприємства. МСБО 27 «Консолідовані та окремі фінансові звіти» [6] містить схоже за змістом визначення, але інші, на відміну від материнського підприємства учасники дочірнього підприємства, називаються неконтролючими акціонерами (учасниками). Наявність таких учасників у групі призводить до виникнення неконтрольованої материнським підприємством частки власного капіталу дочірнього підприємства. Таким чином, меншістю є юридичні та фізичні особи, які володіють простими голосуючими акціями (частками у капіталі) об'єкта інвестування дочірнього підприємства, які можуть розпоряджатися чистими активами та одержувати дивіденди в межах своєї частки, але кількість голосів яких відповідно до частки їх корпоративних прав не дозволяє їм одержати ні суттєвий вплив, ані контроль над підприємством. З метою складання фінансової звітності під контролем розуміють вирішальний вплив на фінансову, господарську і комерційну політику підприємства або підприємництва з метою

одержання вигід від його діяльності. Своєю чергою суттєвий вплив пов'язують з повноваженнями інвестора брати участь у прийнятті рішень з фінансової, господарської та комерційної політики об'єкта інвестування без здійснення контролю цієї політики. Суттєвий вплив виникає, наприклад, коли інвестор:

1) володіє двадцятьма або більше відсотками акцій (статутного капіталу) іншого підприємства;

2) має представництво в раді директорів або аналогічному керівному органі іншого підприємства;

3) приймає участь в ухваленні господарських рішень іншого підприємства тощо.

Оцінювання частки меншості з метою включення до балансу групи має здійснюватися на дату придбання, а також на кожну наступну дату консолідованої фінансової звітності. Протягом останніх років методика розрахунку цього показника зазнала ряду змін (табл. 1).

Таблиця 1

ПІДХОДИ ДО ОЦІНЮВАННЯ ЧАСТКИ МЕНШОСТІ

Міжнародні стандарти фінансової звітності			Положення (стандарти) бухгалтерського обліку України		
Назва стандарту	Дата набуття чинності	Методи оцінки	Назва стандарту	Дата набуття чинності	Методи оцінки
МСБО 22 «Об'єднання компаній»	01.07.1985 р.	— базовий; — альтернативний	П(С)БО 19 «Об'єднання підприємств»	01.01.2000 р.	єдиний (на основі балансової вартості чистих активів)
МСФЗ 3 «Об'єднання бізнесу»	01.01.2005 р.	єдиний	П(С)БО 19 «Об'єднання підприємств»	01.07.2008 р.	єдиний (на основі справедливої вартості чистих активів)
МСФЗ 3 «Об'єднання бізнесу»	01.07.2009 р.	— базовий; — альтернативний			

Слід зазначити, що незважаючи на несуттєвий пакет корпоративних прав, який належить меншості, без її згоди материнське

підприємство, яке є в свою чергу дочірнім підприємством іншого суб'єкта господарювання, не може відмовитися від подання консолідованої фінансової звітності.

Розглянемо та проаналізуємо поетапно інформацію, що наведено у табл. 1.

У міжнародних стандартах фінансової звітності тривалий час передбачалося застосування двох підходів до визначення величини частки меншості в консолідованому балансі — базовий та альтернативний, в основу яких покладено концепцію материнського підприємства компанії та концепцію економічної одиниці відповідно. Це обумовлювало різну оцінку зазначеного показника в фінансових звітах групи. Так, згідно базового підходу, передбаченого МСБО 22 «Об'єднання компаній» [7], величина частки меншості визначалася, виходячи з даних про балансову вартість ідентифікованих чистих активів об'єкта інвестування пропорційно питомій вазі меншості у корпоративних правах придбаного (дочірнього) підприємства. Тобто, при розрахунку величини частки меншості, що має відображатися в консолідованому балансі, розбіжності між балансовими та справедливими оцінками ідентифікованих чистих активів до уваги не приймалися. Саме такий порядок розрахунку спочатку було зафіксовано у вітчизняній нормативній базі [5].

Відповідно до альтернативного підходу частка меншості в капіталі об'єкта інвестування оцінювалася на основі справедливої вартості ідентифікованих чистих активів придбаного (дочірнього) підприємства, як її визначило материнське підприємство, та відповідного відсотку корпоративних прав придбаного підприємства, що не належив материнському підприємству.

Розрахунки, які ілюструють результати застосування обох варіантів оцінювання частки меншості, наведено в табл. 2.

Таблиця 2

ВИЗНАЧЕННЯ ОСНОВНИХ ПОКАЗНИКІВ НА ДАТУ ПРИДБАННЯ, тис. дол

Показник	Базовий підхід	Альтернативний підхід
Балансова вартість усіх ідентифікованих чистих активів дочірнього підприємства	490 000	—
Справедлива вартість усіх ідентифікованих чистих активів дочірнього підприємства	—	530 000
Частка меншості (10 %)	49 000	53 000

Після прийняття в 2004 р. МСФЗ 3 «Об'єднання бізнесу» [8] частка меншості визначалася тільки на основі справедливої вартості ідентифікованих активів, зобов'язань і непередбачених зобов'язань дочірнього підприємства, що в подальшому знайшло відображення у переглянутій в 2008 р. редакції П(С)БО 19 «Об'єднання підприємств». Тобто нині в облікових положеннях (стандартах) України на дату придбання частки меншості оцінюється на основі справедливої вартості чистих активів дочірнього підприємства пропорційно до кількості голосів, що не належить материнському підприємству. Слід зазначити, що хоча вимоги вітчизняної нормативної бази наблизилися до положень міжнародних стандартів фінансової звітності, П(С)БО 19 все ж не містить однозначної відповіді, чи слід при оцінюванні частки меншості приймати до уваги величину непередбачених зобов'язань, як це передбачалося в МСФЗ 3.

Відповідно до МСФЗ 3 та П(С)БО 19 після першого визнання у разі, коли збитки дочірнього підприємства, які відносяться до частки меншості, перевищують частку меншості в його капіталі, то величина такого перевищення та будь-які інші подальші збитки, що відносяться до частки меншості, списуються за рахунок частки материнського підприємства у власному капіталі групи підприємств, за винятком тих сум, за якими меншість має зобов'язання і які здатна погасити. Якщо пізніше у фінансовій звітності дочірнього підприємства буде показано прибуток, то його сума спочатку відноситься на відновлення той частки материнського підприємства, яка використовувалася для покриття збитків меншості за попередні звітні періоди.

Проте після оприлюднення МСФЗ 3 у новій редакції (2008 р.) [6], починаючи з 1 липня 2009 року і дотепер, вітчизняні підходи до оцінювання частки меншості знову дещо «відстають» від положень міжнародних стандартів фінансової звітності. Це пов'язано з тим, що МСФЗ 3 додав до раніше передбаченого підходу ще один, який базуватиметься на справедливій вартості голосуючих акцій (часток у капіталі) (рис. 1). При цьому справедлива вартість може бути визначена, виходячи з ринкових цін акцій дочірнього підприємства або, якщо така інформація не є доступною, з використанням інших методик.

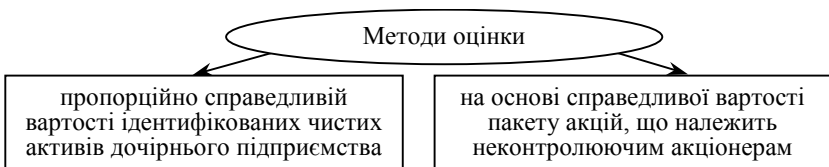

Рис. 1. Підходи до оцінювання неконтрольованої частки в консолідованому балансі

Отже, результати оцінювання відрізнятимуться, і інколи досить суттєво. А це, своєю чергою, впливатиме на розрахунок гудвілу та вигоди від вигідної покупки.

Крім того, іншої стала подальша методика оцінки частки, що належить неконтролюючим акціонерам. Так, відповідно до переглянутого МСФЗ 3, коли збитки дочірнього підприємства, які відносяться до частки меншості, перевищують частку меншості в його капіталі, то величина такого перевищення та будь-які інші подальші збитки, що відносяться до частки меншості, більше не списуються за рахунок частки материнського підприємства у власному капіталі групи підприємств. Тобто, в консолідованому балансі частка меншості може мати від'ємне значення.

Таким чином, на підставі викладеного вище можна дійти висновку, що вимоги вітчизняних стандартів (положень) бухгалтерського обліку стосовно первісної оцінки частки, що належить меншості в консолідованому балансі групи, в цілому не суперечать положенням міжнародних стандартів фінансової звітності. Але останні містять альтернативні методи такого оцінювання, а крім того передбачають дещо інший підхід до подальшої оцінки частки меншості в консолідованому балансі. Це вимагатиме внесення відповідних змін і до П(С)БО України для подальшого зближення облікових підходів.

Література

1. Закон України «Про холдингові компанії в Україні» від 15.03.2006 р. № 3528-IV.
2. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 20 «Консолідована фінансова звітність»: Затверджено наказом Міністерства фінансів України від 30.07.99 р. № 176.
3. *Костюченко В. М.* Консолідована фінансова звітність: міжнародний досвід та практика України: навчально-практичний посібник. — К.: Центр учбової літератури, 2008. — 528 с.
4. *Грибановский А. М.* Консолидированная финансовая отчетность: С чего все начиналось // Корпоративная финансовая отчетность. Международные стандарты. — 2010. — № 2 (40). — С. 5—8.
5. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 19 «Об'єднання підприємств»: Затверджено Наказом Міністерства фінансів України від 07.07.1999 р. № 163.
6. Рада з міжнародних стандартів фінансової звітності. — Сайт у мережі Інтернет. — www.IASB.org.uk.

7. Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку 2000 / Пер. з англ. за ред. С. Ф. Голова. — К.: Федерація професійних бухгалтерів і аудиторів України, 2000. — 546 с.

8. Міжнародні стандарти фінансової звітності 2004 / Пер. з англ. за ред. С. Ф. Голова. Ч. 1. — К.: ФПБАУ, 2005. — 1273 с.

Стаття надійшла до редакції 15.12. 2010 р.

УДК 657.1

А. В. Озеран, канд. екон. наук, доц.,
докторант кафедри обліку
підприємницької діяльності
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

СУТТЄВІСТЬ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ДОРЕЧНІСТЬ І ДОСТОВІРНІСТЬ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ

АННОТАЦІЯ. У статті досліджено зміст концепції «суттєвість», взаємозв'язок кількісних та якісних її характеристик, способи визначення рівня суттєвості на підприємстві, вплив суттєвості інформації на доречність фінансової звітності.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: бухгалтерська інформація, доречність, поріг суттєвості, професійне судження, суттєвість, фінансова звітність.

АННОТАЦИЯ. В статье исследуется содержание концепции «существенность», взаимосвязь количественных и качественных её характеристик, способы определения уровня существенности на предприятии, влияние существенности информации на уместность финансовой отчетности.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: бухгалтерская информация, профессиональное суждение, существенность, уместность, уровень существенности, финансовая отчетность.

ABSTRACT. The article deals with the content of the concept of "materiality", the relationship of quantity and quality of its characteristics, methods of determining materiality level in the company, the impact of materiality on the relevance of financial statements.

KEY WORDS: accounting information, accountants' judgments, materiality, materiality level, relevance, financial statement.

Концепція суттєвості або «матеріальності» (дослівний переклад англійського терміну materiality) має вирішальне значення для більшості рішень, пов'язаних з господарською діяльністю та прийняттям економічних рішень, оскільки потребує розкриття лише тієї інформації, що є суттєвою (важливою) для користувача. Це поняття тісно пов'язане із принципом повного розкриття: ін-